

ВІЙСЬКОВЕ БУДІВНИЦТВО УЦР: ОСНОВНІ ЕТАПИ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОРАХУНКИ

БОДА Назарій Русланович,
*студент юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Прошло 100 років з часу віковичних подій створення у березневі дні 1917 р. Української Центральної Ради. Історичний досвід того періоду найбільш повчальний для сучасного державного будівництва, тому ця тема є актуальною для українського державо- і правотворення. З цього приводу О. Копиленко зазначає, що «навколо Центральної Ради як у свідомості громадськості, так і в літературі накопилось безліч міфів і пересудів, і щоб зрозуміти їх, потрібен не один рік і не один дослідник. [...] Бо ЦР, як і УНР, не впала з неба, [...], а мала свій початок, піднесення і закономірний занепад» [6, с. 3].

Метою наукової розвідки є військове будівництво УЦР – оплот та надійність будь-якої держави, адже досвід військового будівництва є важливим, оскільки захист суверенітету і територіальної цілісності країни збройними силами слугує фундаментом держави.

Окреслена наукова проблема ставала предметом дослідження цілого ряду істориків держави і права, зокрема: В. Голубка, Н. Панаса, О. Копиленка, М. Кравчука, О. Бойка, І. Терлюка та ін.

Декларована автономія України у єдності з російською федерацією не передбачала територіального виокремлення українських земель, питання розбудови армії і визначення кордонів в період Центральної Ради було складовою державотворення і змістом багатьох державних актів України [1, с. 8]. На думку науковців, українські соціалісти – головна політична сила УЦР – по суті провалила багато в чому стихійний процес українізації армії, гальмувала створення добровільних озброєних формувань Вільного козацтва.

Процес розбудови збройних сил Української Центральної Ради дослідники обґрунтовано поділяють на два етапи.

Перший етап, що охоплював період існування Тимчасового уряду (березень - жовтень 1917 р.), характеризувався розгортанням українського військового руху, пошуком моделей його розвитку та створенням відповідної правової бази. Ініціатива розбудови українських збройних сил виходила від утворених у березні 1917 р. декількох громадських організацій - Українського військового клубу ім. П. Полуботка та Українського організаційного військового комітету, які бачили цю проблему у площині українізації війська та створення окремих українських військових частин (вже 1 квітня 1917 р. з українських вояків самочинно створено 1-й Український полк ім. Б. Хмельницького). Ідеї відокремлення українських частин російської армії і Чорноморського флоту й необхідність українізації армії беззастережно підтримав перший Всеукраїнський військовий з'їзд (травень 1917 р.), який для практичного проведення такої роботи висловився за створення тимчасового Українського Генерального військового комітету при УЦР. Останній мав відати військовими справами і працювати у тісному контакті з російським Генеральним штабом.

Лінію на створення українських збройних сил підтримав також другий Всеукраїнський військовий з'їзд (червень 1917 р.). Український Генеральний військовий комітет набув організаційного статусу: затверджене положення про його склад (вибори його членів на постійній основі), права і обов'язки. Визначена з'їздом організаційна структура Комітету

поділяла його на відділи: агітаційно-освітній, організаційний, інспекторський, мобілізаційний, санітарно-медичний, військово-інженерний та військової комунікації [7, с. 69].

Справа військового будівництва й надалі (до середини листопада 1917 р.) зосереджувалася в руках Українського Генерального військового комітету. Останньому за цих умов вдалося чимало зробити в плані розвитку української військової освіти (відкриття двох українських шкіл підпрапорщиків і українських відділів при інженерній та артилерійській школах) і українізації війська в цілому. Зокрема, Генеральний військовий комітет домогся: переведення офіцерів-українців у ті частини, які передбачалося українізувати; дозволу на створення фронтових українських комітетів (статут яких мав розроблятися й затверджуватися дещо пізніше); погодження з Генеральним секретаріатом щодо призначення командуючих Київським і Одеським військовими округами, а також погодження командного складу і назв українських частин. (Першою великою військовою силою став українізований 34-й корпус генерала П. Скоропадського, який у серпні 1917 р. перейменований на 1-й Український Корпус) [8, с. 39].

Іншим напрямом у будівництві збройних сил на цьому етапі стало «Вільне козацтво», організацію якого УЦР намагалася взяти під свій контроль, починаючи з кінця серпня й особливо у вересні 1917 р. Таке військове утворення задовольняло як ліві (провідні соціалістичні партії єднало програмне положення про недоцільність існування в недалекому майбутньому регулярних збройних сил), так і до певної міри праві (навпаки, виступали за створення регулярної армії) політичні сили. Воно було не постійною армією, а міліцейським формуванням, яке не втягувалось у міжпартійну боротьбу й могло стати реальним збройним опертям Центральної Ради [7, с. 129].

Для організації за єдиним планом загонів «Вільного козацтва» при Українському генеральному військовому комітеті був створений спеціальний відділ, який мав займатися його формуванням. «Вільне козацтво» мало військову структуру з відповідним старшинством. Основу військових формувань становили сотні (створювалися у селах), курені (у волостях), полки (у повітах). Вищий орган управління - Головна козацька рада (розташовувалась у Білій Церкві). Головою військових формувань «Вільного козацтва» був обраний П. Скоропадський [2, с. 5-6].

Другий етап розпочався із проголошення III Універсалом Центральної Ради Української Народної Республіки. Існування військової загрози Україні з боку російського радянського режиму змусили керівництво УНР вжити реальних заходів щодо військового будівництва. Одним із найбільш важливих кроків у цьому напрямі було створення, за рішенням Генерального секретаріату військових справ, Генерального штабу української армії (16 листопада 1917 р.), який складався з таких відділів: організаційного, загального, зв'язку, артилерійського, постачання армії, військових шкіл, військово-політичного, військово-комісарського та інспекторату артилерії.

За умов військової загрози суттєвою перешкодою у розбудові збройних сил залишалася ідеологізація державного життя країни й перенесення партійного лобізму на питання державотворення. Оскільки саме соціалістичні партії встановлювали політичний тон у Центральній Раді, неважко зрозуміти її зневажливе ставлення до проблем утворення постійних оборонних інституцій в Україні. Така позиція Ради була підкріплена відповідною правовою базою й реорганізацією органів військового управління [3, с. 122-124]. Одним із перших нормативно-правових актів, що відкидав ідею постійного війська як засобу панування буржуазії й передбачав, після замирення на фронтах, переформування армії у народну міліцію, був Статут української народної армії (17 грудня 1917 р.). Статут констатував, що обов'язком кожного громадянина УНР є захист рідного краю,

життя і добробуту його мешканців від нападу ворогів.

Відповідно до прийнятого Центральною Радою Закону «Про утворення Українського Народного війська» від 3 січня 1918 року, українське військо створювалося для захисту рідного краю від зовнішнього нападу. Згідно із Законом, існуюче військо мало бути демобілізоване, а з його демобілізацією регулярна армія ліквідовувалася повністю. Документ передбачав лише перші кроки у цьому напрямі, а подальші дії мали бути визначені у законі про народну міліцію, розроблення якого покладалось на Генеральне секретарство військових справ. Затверджувався територіальний міліцейський принцип комплектування військ. Тільки у випадку війни оголошувалася мобілізація їх для оборони держави. Передбачався розподіл інструкторів за трьома округами - Київським, Харківським та Одеським. Поділяємо думку тих науковців, які стверджують, що такий підхід до комплектації й формування армії знову засвідчив ілюзорність подібних планів й нерозуміння керівництвом УНР необхідності розбудови на той час регулярної армії.

Водночас, замість армії, яка комплектувалася на основі загальної військової повинності, була зроблена спроба створити професійну найману армію. Однак це, звичайно, не відповідало реаліям тих часів.

З поверненням Центральної Ради до Києва (березень 1918 р.) змінилася її військова концепція. Згідно з опрацьованим новим планом (квітень 1918 р.), організація постійної армії мала б здійснюватися на основі територіального набору. Структурно українська армія мала складатися з декількох корпусів піхоти (Київського, Волинського, Подільського, Одеського, Чернігівського, Харківського, Катеринославського) і 4-5 дивізій кінноти [5, с. 175-781].

Таким чином, по-перше, військове будівництво було однією з найслабших сторін у державотворчій діяльності Центральної Ради, яка зазнала при цьому чималого ідеологічного пресу. Представники соціалістичних партій були переконані, що регулярні збройні сили не потрібні демократичній державі, що вони відірвуть після перемоги соціалізму. По-друге, панівною у військовому будівництві залишалася концепція «народного війська» на міліцейській основі. Були відкинуті пропозиції видатних українських політичних і військових діячів М. Міхновського та П. Скоропадського щодо організації українських військових формувань. По-третє, Центральній Раді не вистачило ні мудрості, ні твердого розрахунку, ані світоглядного переконання чи просто почуття самозахисту для створення власного війська, адже «національна Армія - це щит і меч національної держави, єдиний гарант її існування» [4, с. 222]. По-четверте, з великим запізненням Центральна Рада усвідомила нагальну потребу створення української регулярної армії. Закладені правові основи військового будівництва свідчать про достатньо високий рівень його нормативно-правового забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Бойко О.Д. Проблема визначення кордонів України в період Центральної Ради (1917-1918 рр.) / О.Д. Бойко // Український історичний журнал. - 2008.0 - № 1. - С. 5-31.
2. Верстюк В. Військово-політична діяльність Центральної Ради та причини її поразки / В. Верстюк // Армія України. - 2002. - С. 5-6.
3. Дзісяк Я. Історичний аналіз окремих спроб українського державотворення / Я. Дзісяк. - Тернопіль: «Терно-граф», 2010. - 188 с.
4. Іванченко Р. Центральна Рада: апофеоз і драма теорії і практики / Р. Іванченко // Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено: статті, нариси, роздуми. - К.: Український письменник, 2005. - С. 212-224.

5. Копиленко О.Л. Держава і право України. 1917-1920: навч. посібн. / О.Л. Копиленко, М.Л. Копиленко. – К.: Либідь, 1997. – 208 с.

6. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради / О.Л. Копиленко. – К.: Україна, 1992. – 204 с.

7. Кравчук М.В. Військове будівництво Української Центральної Ради та його законодавче закріплення / М.В. Кравчук // Правове життя сучасної України: Тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу (м. Одеса, 21-22 травня 2010 р.) – Одеса: Фенікс, 2010. – 238с.

8. Кравчук М.В. Держава та армія УНР в період Тимчасового уряду та їх правове закріплення / М.В. Кравчук // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. - К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2010. - С. 69-76.

ІСТОРИЧНІ УРОКИ ВТРАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1921)

БОЙКО Ігор Йосипович,

*д.ю.н., професор, професор кафедри
історії держави, права та політико-
правових учень Львівського національного
університету ім. І. Франка*

У тисячолітній історії державотворення українського народу важливе місце займає період Української революції (1917-1921), що характеризується значною політичною, військовою та дипломатичною діяльністю українських національних сил, спрямованою на відродження самостійної держави на всіх українських етнічних землях.

У березні 1917 р., рівно 100 років тому, в Україні почалася революція, яка знаменувала корінні зміни у житті українського суспільства, перехід до нових форм його існування і розвитку. Поштовхом до початку Української революції стала Лютнева революція в Російській імперії. В Україні у 1917 р. загалом склалися сприятливі передумови для відродження Української держави. Революції в Росії, Німеччині і Австро-Угорщині відвернули на деякий час увагу цих імперій від України. Вони були змушені займатися вирішенням своїх внутрішніх проблем. Україна, отже полишена ними хоч на деякий час, мала змогу діяти самостійно, піднятися з колін, звільнитися від іноземних поневолювачів, заявити світові про своє існування. Все це, безперечно, було не так просто: із заходу з перших же днів проголошення своєї незалежності на неї напала відновлена Польща, яка не могла примиритись з втратою Східної Галичини; на великій Україні знаходились численні ворожі сили - спочатку власті і війська Тимчасового уряду, а далі - більшовики, які всіляко протидіяли утворенню незалежної Української держави, потім - денікінці.

Відроджена Українська державність мала важливе історичне значення. Це була об'єктивна, загальнонаціональна спроба українського народу створити власну незалежну, суверенну державу, спроба звільнитися від вікової влади чужинців, влади, яка різними способами нав'язувала своє панування, своє право, свою ідеологію, свою історію; влади, яка намагалась денационалізувати український народ, адже національно свідомий